

דף צח

באורים והערות

'אבל בקנקנים דמוכר אמר ליה הא חמרך והא קנקנך' — משמע מפשטות הדברים, שאין חילוק מתי החמיץ היין, אם החמיץ לפני טבת (שאו הזמן שמתברר טיב היין אם הוא עומד בטעמו ונשמר, אם יש בו פגם — כדאיתא בב"מ עג:) או רק אחר כך — שכיון שאמר לו 'למקפה', חייב להעמיד לו למשך זמן שיוכל להסתפק ממנו למקפה. (רשב"א. וע' חזו"א חו"מ לקוטים, כ — לדף עג סק"ז).

'האי מאן דקביל חמרא אדעתא דממטי לה לפרוותא דוול שפט ואדמטי התם זל, דינא הוא דמקבל ליה' — כתב הרא"ש (בתשובה לבנו בעל הטורים — כלל פח,ג), שדווקא בכי האי גוונא, שלא היה יכול להתעסק ביין קודם שהגיע לזולשפט, הלכך אין ה'עיסקא' מתחלת עד שהגיע לשם, אבל נתן לו מעות והתנה עמו להתעסק בהם בעסק מסוים, כגון לקנות סחורה מסוימת, והזולה הסחורה או ארעו שאר הפסדים כיו"ב — ההפסד על שניהם, שכבר משעת נתינת המעות התחיל ה'עסק', כיון שאותה סחורה נמצאת במקומו בעת קבלת המעות. ולכן אין ממש בטענת הלה: אם לא תנאי שהתנת להתעסק בסחורה זו בלבד, הייתי מתעסק במעות בדבר אחר ולא היה הפסד. (ושם בשאלה צידד בנו, רבנו יעקב, להשוות הנידונים. ע"ש).

'ע"ב) 'בית קטן — שש על שמונה' — ואף על פי שלענין שאר הלכות שבתורה, כל שיש בו ד' על ד' אמות הרי זה 'בית' (לפי שראוי להכניס לשם מטה, לישון ולאכול שם, שזה הקובע את עיקר שם 'דירה') — לענין מקח וממכר, אין דעת מוכר וקונה ושוכר על כך, כי דירה סרוחה היא (שהרי הוא עשוי להכניס שם כלי תשמישים, המצרים את המקום). (עפ"י רשב"א ורי"ד).

'זקל מסובין — חתן הדר בבית חמיו' — וכן אמרו (בקדושין יב) שרוב היה מעניש על חתן הדר בבית חמיו, משום פריצות. ונתנו הראשונים טעמים שונים על מה שאין נזהרים בדבר בזמן הזה; או מפני שדרים שם משום חסרון דירה ומוכח הדבר שמפאת טובת הנאה וחסרון כיס גרים שם ולא משום סיבות אחרות. או משום שהלכה כנהרדעי (בקדושין סם), שאמרו שרוב לא היה מנגיד על כך. ויש גם להוסיף ולצרף שיטת ר"י הזקן, (שם) שהאיסור המדובר שם נאמר בחתן שקידש ארוסתו ולא נשאה, ודר בבית חמיו ומתיחד עם כלתו.

וגם מהרמב"ם (איסורי ביאה כא,טו) משמע שטעם האיסור איננו מפאת חמותו, אלא שעצם המגורים בבית חמיו, גם אם חמותו מתה וכו', יש בהם משום חוסר צניעות, בדומה למה שאמרו לא יכנס עמו למרחץ, שכתב הרמב"ם שם. ולגבי ענין זה של פריצות, סומכין על דברי הראב"ד שאם ייחד לו חדר למשכב — מותר. (עפ"י שו"ת שבת הלוי ח"ד קסו.).

'תאני: וקנתיר שתיים עשרה על י"ב. מאי קנתיר? תרביץ אפדני' — וזה שלא שנאו רבי במשנה — כי לא שייך לשנות 'רומו', וזו הוכחה לשיטת הרא"ש, שהמוכר את החצר מכר את רומה עד הרקיע. (עפ"י חדושי ר' מאיר שמחה, ע"ש).

'חמרא מזלא דמריה גרים, שנאמר: 'ואף כי היין בוגד גבר יהיר' וגו' אמר רב מרי: האי מאן דיהיר אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל... — כשם שיש יין חשוב אך אינו ערב על שותהו, ויש יין פשוט וערב לחיך השותה אותו, כך בענין הגאווה, אף על פי שאדם זה חכם ושלם בשאר מידות, — אם גאוותו הוא, לא יהא מרוצה לבני אדם. ואפילו על אנשי ביתו אינו מתקבל. (בן יהוידע, עש"ע. וב'דברי סופרים' יא.)

— מתחילת הדברים נראה שהיין תלוי במזל האדם, ומה זה שהביא אחר כך מן הכתוב שתלוי בגאווה? — ואפשר, לפי שאמרו 'אין מזל לישראל', ואמרו (בפ"ק דסוטה) שהגאה — כופר בעיקר, נמצא שהוא מסתלק ממעלת ישראל ונכנס תחת שליטת המזל, ומזלו גורם ליין שיחמיץ. (פתח עינים). ועוד אפשר לפרש שה'יהרא' המדוברת כאן אינה גאווה במובן הרגיל, אלא כעין בטחון מופרז ב'מזלו הטוב', (והוא ה'גבר היהיר' המוזכר בחבקוק, המדבר על נבוכנצר, שאמר 'אדמה לעליון'), ומתוך הירות זו עצמה עלול הוא להפגע במזל רע. לא כן מדת ישראל, ה'אין' הוא ה'מזל לישראל' — שמשמין עצמם כאין, שמשם ה'מזל' הנאמן תמיד, כנודע בספרים. — עפ"י 'בדרך טובים').

'אמר רב יהודה אמר רב: כל המתגאה (ויש שגרסו המתנאה) בטלית של תלמיד חכם ואינו ת"ח — אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה' — זו לשון רבנו גרשום: 'לא בטלית ממש קאמר, משום שהכל חייבין בציצית, אלא שכורך בסודר על ראשו כעין שהיו רגילין לעשות תלמידי חכמים, וסודר אסור לפרוש כי אם לת"ח, וקרא שמו 'סודר' על שמו של ת"ח, כדכתיב 'סוד ה' ליראיו'.

'כי קא חשיב משפת כרובים ולמעלה' — על ענין גובה הכרובים עד לשליש הבית (הן בכרובים שעשה משה שממעל לארון, הן בכרובי שלמה שעמדו על הקרקע) — ע' ב'עלה יונה' (לר"י מרצבך) — עמ' שסד-שסז.

עיונים חדשים ('בדרך טובים')

'ישן משל אשתקד וכו' — תאנא, ומיישן והולך עד החג' — יש לדייק כן מלשון המשנה, דתנן: 'מבושם אני מוכר לך — חייב להעמיד לו עד העצרת. וישן — משל אשתקד' ולכאורה 'ישן' אינו ניגוד ל'מבושם', כי אין כאן שום דין בדבר עמידות היין, והיה לו לומר 'ישן (בלא וא"ו) אני מוכר לך — חייב להעמיד לו משל אשתקד'. גם לשון 'להעמיד עד עצרת' קשה. אלא נראה שבקוצר לשונה רמזה כאן המשנה לחילוק הנוסף שנאמר בברייתא, שבישן ומיושן מיישן והולך עד החג. (ואמנם מלשון רשב"ם נראה לכאורה שמוסב רק על מיושן, אבל ברבנו גרשום מפורש גם על ישן). ועל ידי צורת הניגוד (וכן ע"י לשון 'להעמיד' שמתאים יותר לסיום 'משל אשתקד') יש לנו לשמוע שאכן יש יחס ניגודי בין 'מבושם' ל'ישן ומיושן' לענין מדת קיומו בעתיד. (ומסתמא שני הדינים תלויים זה בזה, דמאחר שכבר עמד היין בחום הקיץ שעבר, כנראה מתכוין המוכר להבטיח זאת גם לגבי הקיץ של עתה).

'כדכתיב בספר בן סירא, הכל שקלתי בכף מאזנים ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין — חתן הדר בבית חמיו, וקל מחתן — אורח מכניס אורח, וקל מאורח — משיב דבר בטרם

ישמע, שנאמר... — המשותף לד' דברים הללו הוא לכאורה הנספח שהוא נטפל באמת, ונוהג בעצמו מנהג של קבע; —
ובטבע, הוא סובין הטפל לגרעין ונקשר ומתאחד בו, ובאמת מה לתבן את הבר ולנקלה עם הנכבד. קל ממנו חתן הנטפל למשפחה ועושה עצמו בן בית, והוא מצד התקשרות אנושית שהיא פחותה מן הטבעית, ועל כן צריך להכיר את מקומו, וזהו כבודו. קל ממנו אורח מכניס אורח, שאין שום התקשרות ממשית וקבועה אלא קירוב דעת בעלמא, ואם נוהג מנהג בעה"ב אין קל ממנו, אלא זה המשיב דבר בטרם ישמע, היינו בטרם ישמע ויבין ויכנס בכלל לתוך הענין, כבר הוא משיב דבר כאילו בא בסוד חכמים, והוא גולם גמור.

דף צט

באורים, ענינים וטעמים

'מקום ארון וכרובים אינו מן המדה' — מנס זה יש להבין, שלאדם השלם, שכל צרכיו נעשים על פי התורה — אין ענין גשמי, כי גם כל עניני חייו הגשמיים, כאכילה ושתייה וכדו' — תורה הם, וכולו קודש. וגם הגוף יכול להיות קודש כנשמה, עד שיימצא שאין לגופו מקום ותפישה בעולם הגשמי, כי כל פעולותיו עושים רצון ה' ונמצא שכולו קודש. ('דרש משה' — לקוטי ש"ס, עמ' קפא. וע"ש עוד בסוף דרוש יד. וע"ע 'בן יהודע').

— התורה אינה שוכנת אלא בכלי כזה שאינו מן המדה, היינו במי 'שאינו תופס מקום'. ('שיה שרפי קדש' — ה).

'ודלמא זה שלא כנגד זה הווי קיימי' — כתב בספר 'בן יהודע', שאין לפרש על גוף הכרובים, כי ודאי עמדו במקביל, אלא על הכנפיים, שמא של אחד היו פרושים כלפי מעלה ושל חברו ביושר. ומה שאמרו להלן 'ודלמא שלחופי הווי משלחפי' — כלומר, שניהם פרושים ביושר, אלא שכנף האחד היה נכפף קצת ונכנס תחת חברו.

'דתניא אונקלוס הגר אמר...' — ... וגם נראה דאין להוציא גר מהשגת רוח הקדש, דאונקלוס הגר, ודאי תרגום התורה חיבר ברוח הקדש, והוא גם כן תנא דברייתא ב"ב צט. ומאחר דנקבע המימרא בברייתא ובתלמוד, ודאי הם דברי אלקים חיים ומכלל חידושי תלמיד ותיק שנאמר למשה דהוא בכלל רוח הקדש של החכמים... ('ישראל קדושים' עמ' 60).

(ע"ב) 'משום חשד אשתו' — ובכך מתקשר למשנה הקודמת, שמילתא אגב אורחא אשמעינן שאין לחתן לדור בבית חמיו משום חשד. ופעמים הרבה בש"ס עולה הקשר בין המשניות מתוך סוגית הגמרא דווקא. ('בדרך טובים')

'נתנו לו דרך מן הצד מדעת שניהן, נכנס בשעה שהוא רוצה... ומכניס לתוכה תגרין' — בטור חו"מ (קסט) מועתק 'נתן לו דרך', ואינו מובן לפי"ז מהו 'מדעת שניהם'. וכנראה הגרסא

ח. יין קוסס (שהחל בתהליך החמצה, וריחו ריח חומץ אך טעמו טעם יין) לענין קידוש — מחלוקת תנאים ואמוראים (כבשאלה קנג-א. ולהלכה דינו כיון וכשר אף לכתחילה אלא שאינו מן המובחר), ולענין נסכים — פסול אף בדיעבד.

ט. המזוג — לענין קידוש כשר, וראוי לעשות כן, (בזמנם, שהמזיגה היתה משיבה). ולענין ניסוך — בברייתא שנו שפסול. (ולדברי רשב"ם, זוהי שיטת ר' אליעזר, אבל לחכמים כשר. אבל התוס' פרשו בענין אחר. והרמב"ם השמיט הא דמזוג פסול לנסכים — ע' קרית ספר — תמידין; לח"מ ואו"ש — מאכלות אסורות יא, ט; מרומי שדה סוכה מה: מג"ח שכ, ב).

י. יין מגולה, ללא סינון — אסור בשתיה, ופסול. לאחר סינון, הגם שמותר בשתיה — פסול לנסכים, וכן לקידוש. (לה'אבע"א. ואפילו עתה שאין מקפידים על 'גילוי', שאין מצויים נחשים. אמנם בשעה מועטת, שלא נמר טעמו וריחו — אין מקפידין, עכ"פ כשהיין ביוקר. ע' משנ"ב ושעה"צ ר"ס ערב. וע' בספר 'ברכת אברהם').

(לענין עירוב לכתחילה של יין מגולה (מסונן) ביין שאינו מגולה — ע' שו"ת שבט הלוי ח"ו קיא).

יא. יין שריחו רע — פסול לקידוש ולניסוך. (אין מדובר בהחמצה, אלא שהוא מוסרח מחמת מאיסת הכלי וכדו' — הגם שמברכים עליו 'הגפן'. פוסקים).

דף צח

קנו. על מי מוטלת אחריות החמצת היין באופנים דלהלן:

א. מכר יין והחמיץ לאחר המכירה.

ב. מסר חבית לחנוני לצורך מכירה בחנות. ומשלם לו שכר מועט על טרחתו במכירת היין, ולאחר שמכר החנוני — משלם לבעלים. ובינתים החמיץ בעודו אצל החנוני.

ג. נותן יין לפלוני להתעסק בו, ויחלקו שניהם בריוח. (עייסקה למחצית שכר).

א. המוכר אינו חייב באחריות, (ולדעת רב לעיל עג: — כל שלשה ימים. ע"ש פרטי הדינים), ואפילו לקחו למקפה (=להשהותו זמן ממושך). אלא שבאופן זה, שלקחו למקפה, לר' יוסי בר' חנינא חייב המוכר באחריות אם היין עדיין בכלי המוכר, שאין לתלות ההחמצה בגרימת הלוקח. ולר' חייא בר יוסף אפילו בכלי המוכר — פטור, שמזלו של הלוקח גרם לו. (וכן פסק רשב"ם. ואולם מחלוקת הפוסקים היא — ע' בראשונים כאן ובשו"ת מהרי"ל — קע. ובטשו"ע נפסק לחלק בין קנקן דמוכר לקנקן דלוקח).

ואם יינו רגיל בהחמצה — חייב המוכר באחריות, כל שאמר לו 'למקפה'.

(אם היין החמיץ לפני ששהה כשיעור הרגיל שבאותו מקום לשתיית יין זה, הרי זה כאומר 'למקפה' בפירוש.

חו"מ רל טור בשם רב האי. וע"ע במחנה אפרים — מכירה, אונאה יא).

ב. החנוני פטור, אלא אם שינה בחבית, כגון שהתקין לה ברז אחר, שיש לתלות ההחמצה בגללו. או שהגיע יום השוק והשהה הלה (בפשיעה) ולא מכרה.

לדעת רשב"ם מדובר שאין החנוני אלא שליח, ולא קנאה. ולר"י — אפילו במכירה ממש החנוני פטור, כיון שמכר לו על דעת כן, למכור קצת קצת, וכל שהיין אינו ראוי להחזיק במשך זמן זה — הרי המקח חוזר. (ויהא

תלוי בדין הקודם (בסעיף א) במחלוקת ריב"ח ורחב"י, ובאם רגיל יינו להחמיץ אם לאו.

ג. תלוי במחלוקת דלעיל (סעיף א): לר' יוסי ב"ח — האחריות מוטלת על בעל היין (שהוא עדיין בחביותו), ולר'

חייא ב"י — האחריות על שניהם בשוה, כדין שאר נזקים שארעו ביין זה (שלא בפשיעה), שהאחריות על שניהם, וכאילו שניהם בעליו.

דף צט

קנת. כרובים שעשה שלמה — ממה היו עשויים, כיצד היו עומדים ומהי מידתם?

הכרובים שעשה שלמה היו מעץ שמן מצופין זהב, עומדים על רגליהן בקרקע הבית (מחוברין לו. ע' ריעב"ץ), אחד מימין הארון ואחד לשמאלו — בצד מערב, (רשב"ם). ויש שיטות חלוקות בדבר — ע' בתוס' לעיל כה. בשם ריעב"א; 'מנחת חינוך' צה, יג), ובכנפים פרושות, קצה כנף האחד נוגע בכותל הצפוני של קדש-הקדשים, וכנף חברו המרוחק מגיע לכותל דרומי. (ואפשר שעמדו בקו אלכסוני ולא ישר, או בשני קוים אלכסוניים הנפגשים באמצע. ע' מהרש"א).

לדעה אחת היו פני הכרובים איש אל אחיו — בזמן שישראל עושיין רצונו של מקום, ובזמן שאין עושיין — פניהם לבית. לדעה אחרת היו פונים איש אל אחיו ומצודדים לבית, כתלמיד הנפטר מרבו. (וגם דמותם כדמות תינוקות של בית רבן). משך כל כנף — חמש אמות. הכנפים, אפשר שהיו כמבנה של כנפי תרנגולים, המקורבים זה לזה ממעל לגוף, ואפשר שהיו מכופפין מעט, ואפשר שהכנפות הפנימיים שהגיעו זל"ז, היו משופלים ופרושים זה על זה מעט.

גובה הכרובים עשר אמות, (שליש מגובה הבית), ומקום הכרובים אינו מן המדה.

דפים צט — ק

קנט. א. מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו, נטלה ונתן להם מן הצד — מה דינו?

ב. רבים שבררו דרך לעצמם בשדה של פלוני — האם מה שבררו בררו?

ג. האם 'הילוך' קונה?

א. מה שנתן נתן, ושלו לא הגיעו, (לפי שמיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, וגם את שלו הפסיד משום קנס. רשב"ם), שהרי נתנתו רעה ופוגעת בחלק מן האנשים, שמחמת עליהם את הדרך (רב אשי), או משום גזרה שמא יתן להם דרך עקלתון. (ר"ז משמיה דרבא). ולדעת רב משרשיא מדובר כשנתן דרך עקלתון, אבל בלא"ה — הגיעו. (בעל המאור כתב שלהלכה מה שנתן — לא נתן, אלא חוזר אליו, שהרי זו מחילה בטעות. ורק לדעת ר' אליעזר (שמשתנה אליביה) מה שנתן נתן. ואולם שאר הפוסקים חולקים על שיטה זו).

ב. רבי אליעזר אמר: מה שבררו בררו. ולפי דעה אחת מדבר כשאבדה להם דרך באותה שדה. ולפי דעה אחרת מדבר כשלא אבדה דרך וקונה בהליכתם, (ומזה ששתק ולא מיחה משמע שמחל. מפרשים), אלא שלדעה זו אין הלכה כר"א.

ג. לר' אליעזר, הילוך קונה. ולרבנן — אינו קונה אלא במעשה 'חזקה' המועיל לקרקע וכדו'. (והלכה כחכמים. חו"מ קצב, ט). מלבד בשביל של כרמים שאינו עשוי אלא להילוך — הילוך מועיל לקנותו לכל הדעות.

דף ק

קס. כיצד סדר 'מעמד ומושב' שעושיין אחר המיתה, ומהם פרטי הלכותיו?

סדר מעמד ומושב שעושיין על המת — במקום שנהגו בלבד — כך הוא: בחזרתן מן הקבר הולכין מעט ויושבים לנחם האבל, לספר בשבחי המת וכדומה, ולהרבות בבכי ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה — כי חיי האדם הבל המה. ואומר להם עמדו יקרים עמדו, והולכים מעט, וחוזרים ויושבים ('שבו יקרים שבו'), ואומר לפניהם דברים